ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN — POLONIA
VOL. IV, 12 SECTIO H 1970

Z Katedry Historii Gospodarczej Wydziału Ekonomicznego UMCS
Kierownik: doc. dr hab. Ryszard Orłowski

Ryszard ORŁOWSKI

Dobra beresteckie na Ukrainie w drugiej połowie XVIII w.

Берестечковские имущества на Украине во второй половине XVIII в.

The Beresteczko Estates in Ukraine in the Second Half of the 18th Century

Wśród posiadłości dziedzicznych Andrzeja Zamojskiego [1] znaczne miejsce zajmowały dobra beresteckie, zwane kluczem beresteckim. O pozyskanie tych dóbr zabiegał Andrzej już w r. 1762. Jeździł w tej sprawie do Piotrkowa, gdzie badał możliwość przejęcia ich od Działyńskich. Klucz berestecki leżał nad Styrem w południowej części dawnego powiatu łuckiego, województwa wołyńskiego. Kupili go wspólnie z bratem Janem Jakubem Zamojskim w r. 1765.[2]

Beresteczko leżało na ważnej drodze handlowej ze wschodu na zachód. Posiadało przywileje na 2 jarmarki: w Uli (Urszuli) i na Filipowe Zapusty (odpowiednik św. Łukasza) sławne w Rzeczypospolitej w XVIII wieku [3] W połowie XVIII w. Potocki, hetman w. kor. przeniósł jeden jarmark (na Filipowe Zapusty) do swoich Brodów i przy pomocy własnego wojska siłą zmuszał kupców do omijania Beresteczka. Drugi jar-

[1] R. Orłowski: *Działalność społeczno-gospodarcza Andrzeja Zamojskiego (1757—1792)*, Lublin 1965, s. 176 i n.

[2] Zamojscy posiadali kiedyś duże majątki na Ukrainie, skąd czerpali spore zyski. Por. A. Tarnawski: *Działalność gospodarcza Jana Zamojskiego*, Lwów 1935. Sprawę przekazania dóbr beresteckich dla Zamojskich rozpatrywał 26 XI 1765 roku sąd ziemski łucki. Centralnyj gosudarstwiennyj istoriczeskij archiw Ukrainskoj Sowietskoj Socyalisticzeskoj Riespubliki (skrót: CGIA USSR) w Kijewie, f. 256, 1, nr 1313, k. 1—3.

[3] Zakład Narodowy im. Ossolińskich (skrót: Ossoln.) we Wrocławiu, rkps 500/III, s. 753—754; Wypis z ksiąg grodzkich luckich, 8 X 1744, przywilej na jarmarki nadany przez Augusta II, CGIA USSR — Kijów, f. Potockich 49, 1, nr 1649, k. 1—3.

mark takimi samymi metodami przywłaszczył dla swego Tartakowa wojewoda kijowski, Potocki.

W ten sposób kosztem Beresteczka wzbogaciły się Brody i Tartaków „bo nad te jarmarki w Polsce znaczniejszych liczyć nie można".[4] W trosce o rozwój ekonomiczny miasta Zamojscy postarali się o potwierdzenie przywileju na jarmarki u Stanisława Augusta w r. 1766.[5] Nie zmieniło to sytuacji na lepsze. Wobec wzrostu znaczenia ekonomicznego, zwłaszcza Brodów, niemożliwa była konkurencja ze strony Beresteczka.[6] Dopiero rozbiór Polski z 1772 r. spowodował, że zamknięte kordonem granicznym Brody i Tartaków były trudno dostępne dla kupców polskich. Woleli oni przywozić towar i zakładać sklepy w Beresteczku. Przyczyniło się to do ożywienia gospodarczego miasta. Mieszczanie poczuli się pewniejsi i domagali się przywileju składu. Andrzej Zamojski był z tego zadowolony i tak pisał do brata: „Z tych przyczyn ja uczyniłem kroki, zachęcające kupców do Beresteczka, ażeby podająca się okazja mi nie upadła".[7] Rządcy Brodów, Berakowskiemu polecił, aby nie utrudniał tamtejszym kupcom wyjazdów do Beresteczka.[8] Ze względu jednak na zniszczenie, jakiemu uległo w czasie konfederacji barskiej, miasto nie wróciło już do kwitnącego stanu.

Na dobra „klucz berestecki" składały się prócz miasta wsie: Burkaczyzna, Kutrów, Ostrów, Plaszowce i Plaszówka, Sołoniowce, miasteczko Strzemilcze z częścią Mirzwy i Smarzową. W wyniku umowy między braćmi klucz ten otrzymał Andrzej w r. 1768. Odpowiedni zapis w tej sprawie J. Jakub złożył w grodzie krasnostawskim.[9]

W latach 1774—1777 klucz berestecki trzymał w dzierżawie Jan Jakub Zamojski.[10] Dobra te były zadłużone i zrujnowane gospodarczo przez

---

[4] Informacja o odebraniu jarmarków beresteckich, Zamość 29 III 1769, CGIA USSR, f. 49, 1, nr 1945, k. 1—2; Przeciwko temu protestowali kupcy Łucka. O. S. Kompan: *Mistá Ukraini v drugij połovini XVII st.*, Kiiv 1963, s. 317—318.

[5] Archiwum Główne Akt Dawnych (skrót: AGAD) Warszawa, Ks. Kanclerskie, 29, s. 1117—1121, dokument potwierdzający przywilej na jarmarki z 17 I 1766; W czerwcu 1766 r. hr. A. Potocka pisała z oburzeniem do męża, że J. Jakub Zamojski pokazywał jej ów przywilej królewski, który odbierał im jarmark jesienny w Brodach. CGIA USSR, f. 49, 2, nr 1726, k. 1.

[6] W drugiej połowie XVIII w. Brody liczyły 30 tys. mieszkańców, Beresteczko 4 tys. Biblioteka Akademii Nauk we Lwowie, rkps 3111/III, k. 43.

[7] Andrzej do J. Jakuba z Zamościa, 22 III 1773, CGIA USSR, f. 256, 1, nr 1549, k. 18.

[8] A. Wyszyński do J. Jakuba Zamojskiego z Zamościa, 8 III 1773, CGIA USSR, f. 256, 1, nr 1530, k. 25—26; T. Lutman: *Studia nad dziejami handlu Brodów w latach 1773—1880*, Lwów 1937, s. 57, 77.

[9] Wypis z ksiąg grodzkich łuckich, CGIA USSR, f. 256, 1, 256, 1, nr 1132, k. 5—5v.

[10] Umowa dzierżawna między braćmi z 24 VI 1774, *ibid.*, nr 1631, k. 1—1v.

poprzedników, zwłaszcza dzierżawcę Karczewskiego, kasztelana konarskiego. We wrześniu 1778 r. Andrzej przekazał Mikołajowi Szczepkowskiemu, wiceregentowi grodzkiemu w Łucku sumę 13 180 zł na poczet długów zaciągniętych przez brata.[11] Pozostało jednak wiele sporów o granicę gruntów.[12] Odbywały się tam też ciągłe zajazdy pieniackich sąsiadów.[13] Gospodarkę klucza zniszczyły także przechody wojsk konfederackich i rosyjskich. Straty z przyczyny wojsk rosyjskich trwały nadal

Tab. 1. Świadczenia feudalne chłopów w kluczu beresteckim w 1778 r.
Feudal services of peasants in the Beresteczko estates in 1778

	Osady	Sprzężajni				Piesi				Liczba gospodarzy
		4 dni	3 dni	2 dni	1/2 dnia	3 dni	2 dni	1/2 dnia	dniowi	
Przedmieścia:	Staryki			13			4			17
	Krasiłowce			6			2		1	9
	Piaski			7			19		1	27
Wsie:	Kutrów	1	24			10				36
	Sołoniewo		14			4		7		19
	Strzemilcze			28			31		5	64
	Mirzwie		20	7			5		2	34
	Burkaczyzna			17			3		2	22
	Ostrów		20		13	1			3	40
	Plaszowce	3	4	5	7					22
	Wola (Plaszówka) .		7		4				1	12
3-dniową pańszczyznę z wymiaru gruntów folwarcznych										150
	Razem	4	89	93	24	15	64	7	16	462

[11] Wyrok Sądu grodzkiego łuckiego, 30 IX 1778, *ibid.*, nr 1671, k. 1—8.

[12] Zamojscy procesowali się z Fr. S. Potockim, z Czackim strażnikiem koronnym, z M. Turzańskim, Sumariusz dokumentów dóbr beresteckich, AGAD, BOZ. 1603, s. 126—120.

[13] K. Lipski do A. Zamojskiego, 16 IX 1774, *ibid.*, nr 1203, k. 16; Interweniował sam król, bezskutecznie, *ibid.*, nr 1745, k. 1—2, nr 1796, k. 1—3.

i dlatego jeszcze w r. 1780 posłowie na sejmie domagali się pertraktacji z władzami rosyjskimi w sprawie rekompensaty.[14]

W r. 1776 klucz berestecki przyniósł 67 640 zł 22 gr dochodu. Tyleż samo jednak wyniosły wydatki na gospodarkę tego majątku.[15] W 1778 r. na terenie klucza znajdowało się 462 gospodarzy, którzy odrabiali pańszczyznę sprzężajem i pieszo.[16] Pewne wyobrażenie o świadczeniach tamtejszych chłopów daje poniższe zestawienie. Brak danych nie pozwala jednak na szczegółowszą charakterystykę sytuacji materialnej chłopów w kluczu beresteckim.

Prosperowały tam 3 folwarki. Na terytorium dóbr znajdowały się 2 austerie w Beresteczku i karczma w Pleszówce, gdzie szynkowano trunki najczęściej sprowadzane z Ordynacji Zamojskiej. W Beresteczku był skład soli [17], z którego korzystali mieszkańcy nawet odległych okolic. W Strzemilczu zaś znajdował się browar i gorzelnia, w małym stopniu zaspokajające lokalne potrzeby.

Tab. 2. Wywóz zboża z klucza beresteckiego w 1777 r.
Transport of corn from the Beresteczko estates in 1777

	Folwarki	Pszenicy korcy	Żyta korcy	Legumin faski	Jagły korce
1.	Berestecki	570		10	
2.	Strzemilski	432			36
3.	Ostrowski	200	44		
	Razem	1202	44	10	36

Sytuacja materialna chłopów w kluczu beresteckim, jak wynika z fragmentarycznych danych źródłowych, była niekorzystna. Skarżyli się oni przede wszystkim na nadużycia funkcjonariuszy gospodarczych. Zdarzały się wypadki zbiegostwa. Najbardziej dał się im we znaki Michał Turzański, skarbnik inflancki — długoletni rządca. Sprawę jego licznych przewinień przekazał Andrzej Zamojski sądowi grodzkiemu

[14] Diariusz sejmowy r. 1780. Z protokółu Rady Nieustającej, s. 62.

[15] Percepta i ekspensa pieniędzy z prowentów klucza beresteckiego, 1, 24 VI 1775 — 24 VI 1776, AGAD, BOZ, nr 1606, k. 43.

[16] Osiadłości i pańszczyzna poddanych klucza beresteckiego na czerwiec 1778, *ibid.*, nr 1331, k. 17.

[17] Na koszt A. Zamojskiego rozpoczęto tam w r. 1782 budowę dużego magazynu solnego. Umowa między Królewską Solną Komercjalną Kompanią i A. Zamojskim, w Brodach, 19 II 1782, *ibid.*, nr 1348, k. 1.

w Łucku.[18] Na długiej liście nadużyć Turzańskiego najczęściej powtarzały się akty bicia chłopów, zmuszanie ich do pracy ponad siły, bezwzględny wyzysk i brutalne ingerencje na wsi.

Kwestię uregulowania bytu chłopów w tym kluczu usiłował rozwiązać A. Zamojski przez oczynszowanie. Zaczął od chłopów w Srzemilczy.[19] Dotąd eksploatacja dóbr i stosunek dworu do chłopów na tym terenie nie odbiegały od systemu stosowanego w Ordynacji Zamojskiej.[20] Z dóbr beresteckich usiłował Andrzej transportować zboże i następnie spławiać je do Gdańska aż z Kazimierza nad Wisłą.[21] Rozmowy na ten temat prowadził z bratem Janem Jakubem w licznej korespondencji. Dochowały się ślady transakcji handlowej z kupcem Wiktorem w Gdańsku z 1775 r. Andrzej otrzymał wówczas za sprzedane zboże 3 784 zł. Zaległą sumę 593 zł zwrócił mu Wiktor w czerwcu 1776 r.[22] W następnym roku zaś wywieziono z klucza beresteckiego ilość zboża wykazaną w tabeli 2.[23]

Należy wątpić w możliwość większych i częstszych transportów płodów rolnych z dóbr beresteckich, tak z uwagi na odległość, jak i wydolność gospodarczą tego majątku. W ostatnich bowiem dziesiątkach lat XVIII w. wsie tamtejsze, prócz opisanych zniszczeń, nawiedziła klęska zarazy. Z tych powodów jeszcze w r. 1799 nie udało się zagospodarować opuszczonych gruntów.[24] Mimo to jednak A. Zamojski starał się sprowadzać z tamtych dóbr zboże na spław. Między innymi świadczy o tym

---

[18] Wypis z ksiąg grodzkich, 18 IX 1766, CGIA USSR, fm 256, 1, nr 1149, k. 16—18; Śledztwo w sprawie ucieczki 29 chłopów, 29 V 1787, *ibid.*, k. 1—4.

[19] Przepis prawa poddanym strzemileckim, 20 III 1779, WAPL, AOZ, 1527, k. 23v—25v.; Instrukcje gospodarcze..., t. II, s. 256—259.

[20] Por. Instrukcję dla ekonoma dóbr Beresteczko, 20 II 1777, Instrukcje gospodarcze dla dóbr magnackich i szlacheckich z XVIII—XIX wieku. Wyd. B. Baranowski, J. Bartyś, i T. Sobczak, Wrocław—Warszawa—Kraków 1963, t. II, s. 252—256; R. Orłowski: *Położenie i walka klasowa chłopów w Ordynacji Zamojskiej w drugiej połowie XVIII wieku*, Lublin 1963, s. 106 i n.

[21] W Kazimierzu mieli Zamojscy dworek i spichlerz na zboże, które spłonęły w lecie 1785 r. Antoni Niedzwiedzki do A. Zamojskiego, z Kazimierza, 13 VIII 1785. CGIA USSR, f. 256, 1, nr 1923, k. 1.

[22] Andrzej do J. Jakuba 29 I 1775 i 6 VI 1776, *ibid.*, nr 1539, k. 34 i nr 1627, k. 67.

[23] P. Szydłowski do A. Zamojskiego, 21 IX 1776, *ibid.*, nr 1552, k. 6.

[24] Roch Chyliński do Aleksandra Zamojskiego z Beresteczka, 26 I 1799, AGAD, BOZ, 1828, s. 1—5; O zasięgu strat na skutek zarazy patrz m. in. E. A. Zagorowski: *Ekonomiczeskaja politika Potiomkina w Noworosii.* „Żurnał Naukowo-Doslidczich Katedr M. Odesi", 1926, nr 2, t. II, s. 1—4; A. I. Baranowicz: *Choziajstwo folwarka na jugie Wołyni w XVIII w.* [w:] *Matieriały po istorii ziemledielija SSSR*, Moskwa 1952, sb. I, s. 411 i n.; V. A. Markina: *Magnatskoje pomiestje prawobierieżnoj Ukrainy wtoroj połowiny XVIII wieka*, Kijew 1961, passim.

fakt, iż w sądzie powiatowym w Dubnie toczył się proces ordynata Zamojskiego z kupcem Egiertem o zaległe sumy ze sprzedaży pszenicy beresteckiej w r. 1794.[25]

Wiadomości na temat losów dóbr beresteckich urywają się na ostatnich dziesiątkach lat XVIII stulecia. Śmierć A. Zamojskiego w 1792 r. i skomplikowana sytuacja polityczna po Insurekcji Kościuszkowskiej nie sprzyjały bezpośrednim kontaktom ordynatów z tymi dobrami. Szukano okazji do sprzedaży tego majątku. Na początku XIX w. klucz beresteckі kupili Platerowie.[26]

Wspomnieliśmy, że A. Zamojski dążył do uregulowania położenia materialnego włościan w kluczu beresteckim. Chciał to uzyskać przez oczynszowanie poddanych. Znana jest działalność Andrzeja Zamojskiego na polu oczynszowania włościan. Rozwinął ją w latach 1760—1779 i objął nią następujące majątki prywatne: Kutno (1751 r.), Bieżuń (1760 r.), Magnuszew (1777 r.).[27]

Następny etap reform czynszowych A. Zamojskiego dotyczył właśnie dóbr berestckich.[28] Ustawą z marca 1779 r. zwolnił on mieszkańców miasteczka Strzemilcze od pańszczyzny i robocizn, które odbywali na tamtejszym folwarku. Przeliczył wszystkie świadczenia na pieniądze i mimo że z obrachunku suma przekraczała około 70 zł, „z osobliwszej ku poddanym łaskawości" ustalił następujące stawki: z gruntu dniowego (ok. 12 morgów oraz 1/2 morga ogrodu i łąki) 20 zł. Określił także bliżej sposób pomiarów gruntowych.

Ziemię dawał chłopom „po wieczne czasy", pozwalając na dowolne dysponowanie nią, jednakże tylko w granicach dóbr beresteckich. Zastrzegł również, że niezależnie od tego, w czyich rękach znajdzie się ziemia, ciążące na niej powinności czynszowe muszą być regularnie składane na rzecz właściciela.

Zachował dziesięcinę pszczelą, którą zamienił na opłatę 8 zł od pnia oraz oczkowe po 15 gr od każdego pnia, jeśli pasieka liczyła ponad 10 pni. Stawszczyzna, czyli opłata za łowienie ryb, pozostała niezmieniona. Każdy z gospodarzy robił 12 szarwarkowych dni w roku i na życzenie

[25] AGAD, BOZ, 1828, s. 19—25; O kontaktach handlowych Beresteczka z Gdańskiem nadmienił Z. Guldon: *Związki handlowe dóbr magnackich na prawobrzeżnej Ukrainie z Gdańskiem w XVIII wieku*, Toruń 1966.

[26] Bibl. AN we Lwowie, f. Sapiehów, teka 97.

[27] R. Orłowski: Oczynszowanie włościan w dobrach Andrzeja Zamojskiego, Ann. Univ. Mariae Curie-Skłodowska, sectio H, vol. I, Lublin 1967, ss. 119—140.

[28] Wyprzedził więc w tym zakresie innych feudałów. Por. W. Serczyk: *Włość humańska w drugiej połowie XVIII wieku (z problematyki społecznej i gospodarczej)*, „Zeszyty Naukowe UJ", Prace historyczne, 1961, z. 5, s. 75—100 oraz *id.*: *Projekty i realizacja reform gospodarczych w dobrach Stanisława Szczęsnego Potockiego na Ukrainie prawobrzeżnej*, *ibid.*, 1962, z. 9, s. 103—120.

dworu jeździł raz jeden do Zamościa. Jeśli właściciel trzymał w tych dobrach bydło, to oddawano z gospodarstwa 3-dniowego furę słomy, odpowiednio mniej składali jedno- i dwudniowi.

Powołał samorząd, tzw. starszyznę „z ludzi słusznych i od pospólstwa wybranych". Na czele starszyzny stał wójt. Organ ten posiadał duży zakres czynności i kompetencji. Samorząd sprawował wymiar sprawiedliwości, dbał o stan miasteczka i miał pilnować, by włościanie gospodarowali dobrze i nienagannie wywiązywali się z powinności na rzecz dworu. Do zadań starszyzny należała opieka nad wdowami i sierotami, przy czym do pomocy wyznaczała ona opiekunów spośród krewnych, w razie ich braku „ludzi osiadłych i sumienia dobrego". Zamojski zastrzegł sobie prawo zwolnienia członków starszyzny z urzędu w razie działania na szkodę podopiecznych. Wskazał także na zasady, którymi mieli się kierować członkowie samorządu.

„Starszyzna gromady w rozsądzeniu spraw względnością, a tym bardziej jakowym datkiem lub obietnicą uwodzić się nie będą, ale zarówno d a sąsiada i obcego, dla krewnego i cudzego, dla bogatego i ubogiego sprawiedliwość podług Boga i sumienia zachowają, w czym jeżeliby o złe na swym urzędzie sprawowanie się przekonani byli, z naganą przyzwoitą z urzędu zrzuceni zostaną."

Wszelkie transakcje obrotu ziemią ewidencjonował pisarz gromadzki w odpowiedniej księdze, przechowywanej u wójta. Za sprawowanie swych, jak się okazuje licznych, czynności członkowie starszyzny zwolnieni byli od szarwarków, stróży, podwód do Zamościa i składania słomy. Resztę powinności czynszowych spełniali tak samo, jak pozostali mieszkańcy Strzemilczy.[29]

Niestety, podobnie jak w wypadku dóbr magnuszewskich [30], nie znamy skutków reform czynszowych beresteckich. Charakter reform beresteckich zbliżony był do tych, które podjął Zamojski w swoich dobrach dziedzicznych. Ograniczoność tych reform polegała przede wszystkim na braku wolności osobistej chłopów, nieuregulowaniu zagadnienia własności ziemi na korzyść poddanych i zachowaniu przez właściciela propinacji oraz szeregu darmowych feudalnych usług włościańskich.[31]

Należy jednak podkreślić, że właściciel klucza beresteckiego jako pierwszy wśród magnatów polskich przez oczynszowanie chłopów torował niejako drogę nowym stosunkom ekonomiczno-społecznym w atmosferze niemal powszechnej niechęci. Stał się nawet wzorem, z którego

---

[29] Ustawa o oczynszowaniu miasteczka Strzemilcze, 20 III 1779 [w:] Intrukcje gospodarcze..., t. II, s. 256—259.

[30] Orłowski: *Oczynszowanie włościan...*, s. 134—135.

[31] *Ibid.*, s. 139—140.

korzystali później reformatorzy stosunków agrarnych w Polsce w XIX wieku.[32]

Trzeba również zaznaczyć, że A. Zamojski zmierzał do zreformowania szkoły w Beresteczku, prowadzonej przez trynitarzy. Specjalny dokument z 1783 r. urządzał tę szkołę w duchu reform Komisji Edukacji Narodowej.[33] Trynitarze beresteccy wprawdzie przyrzekli wprowadzenie zmian zwłaszcza w zakresie wychowania młodzieży w duchu obywatelskim, ale wizytator Komisji Edukacji Narodowej — Garycki skarżył się, że gdy stawił się w Beresteczku, zastał szkołę pustą.[34] Trynitarze bowiem, w obawie przed wizytacją, zwolnili młodzież do domów. Zapewne tak, jak w różnych regionach Polski, uczono tam nadal po staremu.

РЕЗЮМЕ

Работа представляет собой некоторые данные для знакомства с социально-экономическими отношениями в одном из комплексов латифундиальных имуществ семьи Замойских на Украине, так называемых берестечковских имуществ, в другой половине XVIII в. Работа основана прежде всего на материалах, хранящихся в Государственном историческом архиве в Киеве, которые до сих пор не были полностью использованы польскими исследователями.

SUMMARY

The present paper is a contribution to the knowledge of socio-economic conditions in one of the latifundian estate complexes of the Zamoyski family in Ukraine — the so-called Beresteczko estates from the second half of the 18th century. The article is based on the source materials of the State Historical Record Office in Kiev, which up to now have not been fully exploited by Polish research workers.

---

[32] A. Zamojski: *Oczynszowanie włościan*, „Roczniki Gospodarstwa Krajowego" 1844, s. 23 i n.; H. Brodowski: *Towarzystwo Rolnicze Hrubieszowskie*, Warszawa 1956, ss. 14—18; J. Willaume: *Wieś lubelska przed uwłaszczeniem*, Lublin 1964, ss. 97—100.

[33] Por. oryginalny dokument wydany przez KEN w Warszawie z 6 IX 1783 r., CGIA USSR, f. 256, 1, nr 1873, k. 1.

[34] Ks. Dominik do A. Zamojskiego z Beresteczka, 2 XII 1783, AGAD, BOZ, 1810, s. 1—3; H. Pohoska: *Wizytatorowie Generalni Komisji Edukacji Narodowej*, Lublin 1957, s. 141, 318.

Pap. druk. sat. III kl. 80 g | Format B5 (70×100) | Stron druku: 8
Annales UMCS, Lublin, 1970 | Drukarnia Uniwersytecka w Lublinie | Zam. nr 291 z dn. 24.XI.1970
700+25 egz. A-5 | Maszynopis otrzymano 24.XI.1970 | Druk ukończono 5.V.1971

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN — POLONIA

VOL. III SECTIO H 1969

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CUR[IE-SKŁODOWSKA]
LUBLIN — POLO[NIA]

VOL. III SECTIO H

Adresse:

UNIWERSYTET MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ
BIURO WYDAWNICTW
LUBLIN Plac Litewski 5 POLOGNE